

FÓRUM

Elekes Botond

Rész az egészben

Gondolatok a határon túli magyar közösségek támogatásáról

Bárdi Nándor vitaindító dolgozatát két, egymástól jól elkülöníthető részre lehet tagolni. Az első rész gerincét az a táblázat jelenti, amely a Bárdi által a különböző zárszámadási törvényekből kigyűjtött, megítélése szerint a határon túli magyar közösségeket szolgáló, központi költségvetésből biztosított támogatásokat tartalmazza. A vitaindító a kigyűjtés összesítő adatait próbálja meg értelmezni, és különböző következtetéseket von le belőlük.

A tanulmány második részében (ez a fejezet az első rész tartalmához egyáltalán nem, vagy csak nagyon lazán köthető) egy jövőbeli támogatási rendszer szerkezetét próbálja felvázolni. Véleményem szerint a tematizált kérdéseket, problémákat és felvetéseket súlyuk és sokrétűségük miatt alaposabban ki kellene bontani, azoknak „profiltisztább” elemző tanulmányok megírására kellene ösztönözniük. Hozzászólásom a két fejezetben közölt adatoknak, következtetéseknek és véleményeknek a kritikája. A kritikai észrevételeken túl kísérletet teszek a kérdéskörrel kapcsolatos, majd egy évtizedes tapasztalataim bemutatására, továbbá megpróbálom az ezekkel szorosan összefüggő következtetéseimet rendszerbe foglalni.

Az 1990–2004 közti időszakban a határon túli magyarok támogatására fordított tételeket átfogóan bemutató táblázat legfontosabb értéke, hogy végre elkészült. A kigyűjtött számsorok különböző elemzések kiindulópontjaivá válhatnak. Látni kell azonban azt is, hogy Bárdi a sarokszámok elemzése során egyrészt több értelmezhetetlen összegzést végez, másrészt indokolatlanul (vagy csak nehezen indokolhatóan) emel be különböző „jogcímekeket” a kimutatásba, harmadrészt azt, hogy az adatok hiányosak.

A táblázat egyfelől az egyes fejezeti előirányzatok (költségvetési sorok) 15 éves periódusra vonatkozó összesítését (az egy sorban szereplő számok összege), másfelől a vizsgált tizenöt költségvetési évre vonatkozó, egy-egy évre kiszámolt summákat (az egy oszlopban feltüntetett számok összege) is tartalmazza. Magyarországon az elmúlt 15 évben a gazdasági infláció mértéke összesen százas nagyságrendű volt. Bár a különböző évekre vonatkozó sarokszámok összegzése matematikailag lehetséges, de az így kapott összegek semmilyen mérvadó elemzésre nem alkalmasak. Ahhoz, hogy a sarokszámok összemérhetőek, egymással kompatibilisek legyenek, az összegzéseket megelőzően a közgazdaságban elfogadott ún. jelenérték számításokat kellett volna végezni. Ezt a hiányosságot nem pótolja az egy-egy

évre vonatkozó sarokszámok konvertálása USD-re. (Itt jegyzem meg, hogy Bárdi a sorokban szereplő adatokat nem számolta át dollárra – összegzésüket megelőzően –, mert valószínűleg ő maga is belátta ennek a módszernek a felületességét.)

Az egyes támogatási tételek felvétele a kimutatásba (vagy a kihagyásuk) további súlyos torzításokhoz vezetett. Véleményem szerint a központi költségvetésből a Duna Televízió (Hungária TV Alapítvány) biztosított támogatások szerepeltetése hibás szemléletre vall! Kétségtelen, hogy a magyarországi közszolgálati médiumok közül leginkább a Duna TV jeleníti meg a határon túli magyar közösségek mindennapjait, a legnagyobb számban ebben a műsorstruktúrában vannak jelen a határon túli magyar tévénezők számára hírértékkel rendelkező programok; ez az a csatorna, amelyik saját maga definiálásakor, illetve létének legitimálásakor a legmarkánsabban hivatkozik arra, hogy a határon túli magyarok televíziója. A Duna TV hírműsorai, kulturális programjai, a bemutatott filmek stb. azonban nem (csak) a határon túli nézőknek készülnek. A gasztronómiai magazinok vagy a tudományos ismeretterjesztő adások nem az erdélyi vagy a vajdasági magyarok szempontrendszerre, elvárásai mentén készülnek. Ezért indokolatlannak tartom a csatornára vonatkozó adatok beemelését. E logika szerint a többi, a határon túl is fogható adást sugárzó közszolgálati médium költségvetési támogatását (Magyar Rádió, MTV) is be kellene emelni a kimutatásba. Bárdi kiválasztási elvét továbbgondolva a határon túli magyarok támogatásának minősülne minden olyan termék és szolgáltatás (pl. könyv, zenei CD, játékfilm, internetes hírportál stb.), amelynek megvalósítását a magyarországi központi költségvetésből támogatták, és amely a határon túli magyar közösségekhez is eljut. Elfogadom, hogy ez is egy lehetséges kiválasztási logika, de eredménye számokkal nem írható le. A fentiekből az következik, hogy a Duna Televízióra vonatkozó sor szerepeltetése az összesítésben nem indokolt. Ha a kihúzást elvégezzük, akkor a 15 évre vonatkozó teljes támogatási összeg majd 25 %-kal csökken, és óriási arányváltozások következnek be az egyes években nyújtott támogatások összegében (itt elsősorban az 1992–1996 közötti évekre gondolok).

Bárdi kiválasztási elvével további gondom is van. A vitaindító több hazai kormányzati szervnek (pl. HTMH) és NGO-nak (pl. Magyarok Világszövetsége) a nagyobb részben működésre biztosított költségvetési támogatását is az összesítésben szerepelteti. Azt gondolom, hogy ezeknek a támogatásoknak a beemelése is szétzilálhatja a felmérést. Az államigazgatás központi szerveinél nehezen vagy egyáltalán nem különíthetők el a határon túli magyarok ügyeiért felelős munkatársak foglalkoztatásának költségei. Nehéz lenne eldönteni, hogy egy minisztérium politikai államtitkárának titkárnője a fizetésének hány százalékát kapja a határon túli érdekvédelmi szervezetekkel való kapcsolattartásért. Ugyanilyen problematikus lenne ki-

számolni, hogy a hazai felsőoktatás működési költségeiből mekkora összeg jut a magyar állami ösztöndíjjal (vagy anélkül) itt tanuló határon túli magyar hallgatókra. Ezeknek a soroknak a törlése a teljes összeg 7 %-ának a törlését jelentené.

A hiányosságokra és a pontatlanságokra szűkebb munkaterületem részletezésével, a kultúra támogatásával kapcsolatos adatok ismertetésével próbálok meg rávilágítani. Az alábbiakban részletezett hiányosságok a többi ágazat adatsoraira nem feltétlenül jellemzőek, de azt gondolom, hogy azok pontosítása is fontos lenne.

Az 1990-es évek közepétől a Művelődési és Közoktatási Minisztérium költségvetésében jelent meg a határon túli magyarok oktatási és kulturális támogatása c. fejezeti kezelésű előirányzat. Ebből a keretösszezből támogatták a többségében oktatási programok mellett a határon túli magyar kultúrát is, ami eleinte a könyvkiadás, később a közművelődés támogatására meghirdetett célprogramokat jelentette. E kulturális támogatások teljes összege 1996-ban 92 millió Ft, 1997-ben 91 millió Ft, 1998-ban szintén 92 millió Ft volt. Bárdi ezt a fejezeti előirányzatot táblázatában két helyen is szerepelteti: egyrészt az Oktatási Minisztérium, másrészt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának fejezetében. (Lábjegyzetben közli, hogy a tétel 1994–1998 között az MKM fejezetében szerepelt.) Az még csak a kisebbik baj, hogy az 1998 nyarán létrehozott kulturális minisztérium fejezetében már 1994-től szerepelnek adatok, a nagyobbik baj az, hogy a táblázatban (most már!) az általa a Határon túli magyarok kulturális támogatása címre átkeresztelt előirányzat összege 1996-ban 206 millió Ft, 1997-ben 235 millió Ft, 1998-ban pedig 525 millió Ft. Ezek a számok a tényleges támogatási összegektől 123–470 %-ban térnek el. Az 1998. évben a fejezeti előirányzat mindkét minisztériumnál szerepel (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 525 millió Ft, Oktatási Minisztérium 237,4 millió Ft), ami a valóságnak szintén nem felel meg. Ha valaki nincs tisztában a tényekkel, akkor a Bárdi-féle táblázatból arra következtethet, hogy a határon túli magyarok kulturális támogatása az elmúlt 15 év során 1998-ban érte el a maximumot, majd az azt követő évben a támogatási összeg az előző éves kerethez képest az egynegyedére csökkent, utána évről évre növekedett, hogy azután 2004-ben elérje az 1998-as maximumösszegnek a felét. A valóságban ezzel szemben e fejezetnél 300 %-os növekedésnek voltunk szemtanúi a vizsgált időszakban (1998–2004). A két számsorból egymással szöges ellentétben álló eredmények adódnak. A vitairat szerzője is jelzi, hogy a központi költségvetésben vannak „rejtett tételek”, melyeket nem állt módjában kigyűjteni. Nevezük ezeket a tételeket inkább nem nevesített vagy nem becímkezett tételeknek. Azt gondolom, hogy ezektől a nem becímkezett tételektől nem lehet eltekinteni. 1999-ben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának a magyar millenniummal (ennek része volt a Nem-

zeti Örökség Program), illetve az 1848–49-es forradalommal és szabadságharcral kapcsolatos tematikus pályázatainak a határon túli magyar közösségek képviselői (könyvkiadók, hivatásos színházak, közművelődési szervezetek, történelmi egyházak stb.) kb. 200 millió Ft összegű támogatást nyertek el. 2000-től kezdődően az ún. egyházi rekonstrukciós keretből a határon túli történelmi egyházak 200 millió Ft támogatást kaptak, főleg beruházásokra. A kulturális minisztérium különböző fejezeteinek minden évben része volt a határon túli épített örökség védelmére szánt kb. 150-160 millió Ft nagyságú támogatási keret, a határon túli egyházi levéltárakra fordított 10 millió Ft és a határon túli, magyar vonatkozású gyűjteménnyel rendelkező múzeumokra szánt 10 millió Ft is. Ezeknek az általam felsorolt, a Bárdi-féle táblázatban nem szereplő tételeknek az összege nagyjából megegyezik a táblázatban szereplő számok összegével. Ebből az következik, hogyha az előbbiekkal nem számolunk, nem vesszük azokat figyelembe, akkor a határon túli kultúra támogatását szolgáló forrásoknak csupán az 50 %-át vizsgáljuk. A teljesség kedvéért sorolom fel azokat a további pénzügyi kereteket, amelyekből jelentős összegek jutottak a határon túli kultúra, azon belül a művészetek támogatására: a külföldön működő magyar kulturális intézetek fejezete, továbbá a főleg Nyugat-Európában megrendezett, a magyar kultúrát bemutató évadok (Frankfurti Könyvvásár, MAGYART-Franciaország 2001, EUROPÁLIA stb.) határon túli kultúrára jutó részei. Túl azon, hogy e tételek megléte további támogatási forrásokat jelentett a határon túli kultúra számára, új szemléleti és cselekvési paradigma megjelenését jelezték. Erre a későbbiekben visszatérek.

Az eddigieket összefoglalva: Bárdi kigyűjtésének összesítő adatait vagy egyáltalán nem, vagy erős fenntartásokkal szabad és kell kezelni. Az általam elmondottakból következik, hogy a Bárdi által felrajzolt különböző evolúciós görbék számomra értelmezhetetlenek, és nem tudok mit kezdeni a vitaindítónak az eredményeket értelmező megjegyzéseivel sem. A mai támogatási rendszer alapproblémáit az első rész végén bemutató (a számok, a statisztika világához csak lazán kapcsolódó) megállapítások többségével egyetértek. Csupán egy dologra hívnám fel a figyelmet. A megállapítások többsége, hogy ti. a támogatásokról nem készült egységes nyilvántartás, a különböző célprogramokat nem monitorizálták, továbbá hogy nem létezik a támogatásokra vonatkozó egységes pénzkezelési, felhasználási és elszámolási rendszer, nem a szóban forgó támogatási gyakorlat specifikus jellemzője. A felsorolt megállapítások a magyarországi támogatási rendszerre ugyanannyira jellemzőek, amiből indirekt módon az is következik, hogy a határon túli magyar közösségek támogatásának rendszere szerves része a hazainak. A rész hordozza az egész minden pozitívumát és negatívumát. A felmerült gondok megoldása véleményem szerint csak a hazai pályázati rendszer megreformálásával egy időben, azzal párhuzamosan lehetséges.

Bárdi Nándor dolgozatának második részében a jelenlegi támogatáspolitikai rendszer megváltoztatásáról szóló elképzeléseit ismerteti. Az általa megjelölt szemléleti-szerkezeti-nagyságrendi változások triászának nincs újdonság értéke, hiszen a fogalomrendszert Veress László már évekkel ezelőtt bevezette a hazai közbeszédbe. Bár többnyire egyetértek a vitaindítóban megfogalmazottakkal, szükségesnek tartok egy-két kiegészítést. Véleményem szerint a szemléleti-szerkezeti-nagyságrendi változások alapelvei szorosan összefüggenek egymással, magam a három közül a szemléleti változások megvalósítását tartom a legfontosabbnak és egyben a legnehezebben elérhetőnek. A szerkezeti és nagyságrendi változások egyrészt az elvárt szemléleti változások következményei, másrészt a jövőben kialakítandó támogatási technikák egymástól szétválaszthatatlan, egymást feltételező szegmensei. A szemléleti változás a Kárpát-medencében élő magyarság harmadik évezredbeli jövőjéről új paradigma megfogalmazását, illetve ebben az új nemzeti jövőképben a határon túli magyar közösségekkel kapcsolatos akaratot jelenti. Meggyőződésem, hogy amíg Magyarországon a nemzet jövőjével kapcsolatos kardinális kérdésekről (pl. népesedéspolitikai, munkaerő-politika, kulturális identitásunk helye és annak megőrzése az EU-n belül stb.) nem alakul ki a legszélesebb körben társadalmi konszenzus, addig a határon túli magyar közösségekre vonatkozó kérdésekre nem születhet érdemi válasz. Ahhoz, hogy a szomszédos országokban, szórványban élő magyarok támogatásáról vitázhassunk, elképzelésünknek kell lennie a Magyarországon élők jövőjéről. Hogyan tudnánk határozott jövőkép nélkül feloldani a szülőföldön (akár szórványban!) maradás (boldogulás) elve és a magyarországi népességfogyás következményeként egyre akutabb jelentkező munkaerőhiány következményei között feszülő ellentmondást? Meggyőződésem, hogy a magyarság jövőjének szerves és nélkülözhetetlen részei a határon túli magyar közösségek. Magyarországi támogatásukat az egységes nemzeti paradigma mentén kell végiggondolni. A szemléletváltozást az jelentené, ha nem magyarországi, hanem magyar közoktatási rendszerről beszélünk, ha például a magyar színjátszás támogatásakor a hazai szintársulatok pályázati programjait a határon túli színházakéval együtt vizsgálnánk. Az új paradigmának legalább eszmei síkon meg kellene valósítania a nemzeti integrációt. A státustörvényt e közös gondolkodási folyamat, az új nemzetstratégia első lépésének tartom. A törvény által biztosított kedvezményekben és támogatási lehetőségekben az új szemlélet jegyei mutatkoznak meg. A szemléleti kérdések végiggondolására sürgősen hat Magyarország és több szomszédos ország csatlakozása az Európai Unióba. Ugyanez a tény, az új európai tér kialakítása azonban megismételhetetlen lehetőséget is ad a határokon átívelő nemzeti integráció felgyorsítására. Gondoljunk csak bele: a gazdaság és a társadalom alrendszeireinek számtalan kérdését rövid időn belül Magyarországon, Romániában,

Szlovákiában és Szlovéniában is ugyanazok a közösségi vívmányok fogják szabályozni. (Pl. a különböző országokban működő felsőoktatási rendszereknek összhangban kell lennie a bolognai folyamattal.) Kiemelten fontosnak tartom, hogy a határon túli magyarokra vonatkozó új szemléleti elemek kidolgozása a széles körű hazai közvélemény részvételével történjen. A munka társadalmiasításával fokozatosan a múlt lezárt fejezetévé tehetjük a kádári örökség magyarságszemléletét. A kérdésben elérhető társadalmi konszenzus és szolidaritás nagymértékben depolitizálná a támogatási rendszert, és függetlenítené azt a kormányzati ciklusoktól. Ezáltal kiszámíthatóbbá és tervezhetőbbé válna.

A szerkezeti és a nagyságrendi változásokat a szemléleti változások függvényének tekintem. Abból, hogy a határon túli magyar művészeti életet a hazával egységben szemléljük, logikusan következik a közös támogatási rendszer követelménye. Természetesen folyamatosan szem előtt kell tartani azt, hogy az adott intézmények fenntartása más országokban bejegyzett jogi személyek feladata, támogatásuk jelentős részét más országok helyi és központi költségvetési forrásaiból kell kapniuk.

A határon túli magyar kultúra és oktatás támogatása nem ragadható ki a hazai támogatási rendszerből, nem függetleníthető attól. Ezért úgy vélem, hogy a különböző ágazatokért felelős hazai szakminisztériumok támogatási rendszerét oly módon kell átalakítani, hogy annak minden szegmensében jelen legyen a határon túli magyarok támogatásának témája. Az átalakítás nem egyszerű aktus, nem történhet meg egyik napról a másikra, több éves folyamatról lehet szó. A változtatás sikerességének feltétele a korábban tárgyalt szemléleti módosulás érvényesülése.

1999-ben a kulturális tárca elkezdte az új szemléleti elemek bevezetését és azok gyakorlatba ültetését a határon túli magyarokat érintő támogatási rendszerbe. A határon túli kultúra szereplői számára megnyitottuk a minisztérium pályázati rendszerének teljes kínálatát. Ezzel a lépéssel lehetővé vált az, hogy a kultúra és benne a művészet minden egyes területe támogatáshoz jusson. Bizonyos területeknek (pl. képzőművészet, iparművészet, táncművészet stb.) először nyílt lehetősége arra, hogy bekapcsolódjanak a támogatási célprogramokba (a becímkezett előirányzatokból nem volt lehetőség minden művészeti ág támogatására). Ezenfelül az egyes szakmai fősztályok az általuk felügyelt területen új, tematikus pályázatokat hirdettek meg, első ízben a határon túliak számára. A változások eredményeként a tárca költségvetésében található 1998. évi 150 millió Ft-os támogatási keret a 2001. évben 700 millió Ft-ra nőtt. Ha figyelembe vesszük a Nemzeti Kulturális Alapprogram forrásaiból elnyert támogatásokat, a teljes összeg megközelítette az egymilliárd Ft-ot.

Ezzel párhuzamosan a már említett magyar kulturális évadok programjaiban, illetve a külföldön működő magyar kulturális intézetek műsorában

rendszeresen megjelenítettük a határon túli művészet kiemelkedő teljesítményeit. Továbbá ösztönöztük, hogy a hazai szakmai rendezvények mindegyikén (könyvvásárok, színházi fesztiválok, szakmai konferenciák stb.) jelen legyenek a határon túli magyarok képviselői is. Törvényi módosításokkal tettük lehetővé, hogy a határon túli művészeti és szellemi elit legjobbjait állami kitüntetésekkel, elismerésekkel díjazzák. Véleményem szerint az új szemléleti elemek bevezetésének legfontosabb hozadéka nem a források kiemelkedően magas bővülése (400–500 %), hanem az egyes kulturális területek szervesülése, integrációja a megfelelő hazai szakterülethez. Érdemes a magyarországi napi sajtó kulturális rovatait, a színházi folyóiratokat, az internetes színházi portálokat áttekinteni: mindegyikben rendszeresen megjelentek a határon túli magyar kőszínházak produkcióiról szóló írások. A kritikák a produkciókat a magyar színjátszás „termékeiként” szemlélik, „a határontúliség” csak másodlagos vagy figyelembe sem vett szempont. Emellett látni kell, hogy a hazai közönség részéről is egyre fokozódik az érdeklődés e színházak iránt. Magyarországi tájolósaik telt házak előtt zajlanak, minden jelentős színházi fesztiválon jelen vannak, és a hazai társulatokkal együtt mérettetnek meg. Tisztában vagyok azzal, hogy a színházak példája bizonyos értelemben támogatási rendszerünk egyik sikertörténete. Sok más területen kevés előrelépésről számolhatunk be, rengeteg még a teendő. Példámmal csak az új szemlélet bevezetésének indokoltságára kívánok rámutatni.

Az eddigiekből az következik, hogy a határon túli magyar közösségeknek szánt pénzügyi források koncentrációját nem tartom célszerűnek. Ez egyrészt ellentmondana az integráció folyamatának, másrészt a kérdéskör gyors presztízsvesztésével járna az ágazatokon belül. Az elkülönített forrásokra való hivatkozással az újonnan megnyitott pályázati lehetőségek rövid időn belül bezárulnának, a határon túliak támogatási rendszere megint rezervátummá válna, a döntéshozás szellemi karanténban történne. Elképzelesem szerint egy jövőbeni támogatási rendszerben az ágazati minisztériumokkal párhuzamosan működne a határon túli magyar közösségek speciális (a szaktárcákhoz nehezen besorolható) feladatait ellátó államigazgatási egység. Ennek helyét a határon túli magyarokért felelős, legmagasabb szintű, országos hatáskörű államigazgatási szervnél látom helyesnek. A feladatot köztisztviselőknél kellene ellátnia (így könnyebben biztosítható a számonkérhetőség), a döntések előkészítésében pedig – az ágazati minisztériumokban végzett munkához hasonlóan – részt vennének a hazai és a határon túli szakmai képviselők, független szakértők stb. A jelenleg működő támogatási struktúrából az egészségügyi, a szociális és a gazdasági támogatásokat nyújtó köz- és magánalapítványokat lehetne ide áthelyezni.

A már működő programok hatástanulmányai, illetve az új célprogramok előkészítése során meg kell vizsgálni, hogy melyek azok a jogcímelek, ame-

lyek biztosítása elvárható lenne az adott szomszédos ország központi és helyi költségvetéséből. Továbbá azt, hogy melyek azok a programok, amelyek működtetése a szomszédos országnak a kisebbségeivel szemben tanúsított egyfajta nagyvonalúságát feltételezi, illetve meg kell határozni azokat a feladatokat, melyeknek finanszírozása kizárólag Magyarországtól várható. Véleményem szerint a hazai célprogramok, tematikus pályázatok csak az utóbbi két kategóriába tartozó feladatok megoldásának támogatásáról szólhatnak. Bárdi az alapfeladat támogatásán vélhetőleg a határon túli magyar (elsősorban nem állami és önkormányzati fenntartású) intézményrendszer működésének biztosítását érti. Azt gondolom, hogy az alapfeladatnak tekintett támogatásokat alá kell vetni az általam felsorolt kritériumrendszer tesztjének.

Erdélyben jelenleg a Kolozsvári Magyar Operával együtt összesen tíz ún. kőszínház működik. A magyar színházak (tagozatok) fenntartói a helyi vagy megyei önkormányzatok (ez alól kivételt jelentenek a kolozsvári dal-színház és a Kolozsvári Állami Színház). Az elmúlt években a fenntartók az egyes társulatoknak 40–150 millió Ft értékű támogatást nyújtottak, a színházak többségének éves kerete 70–80 millió Ft volt. Tudjuk, hogy ez az összeg nem sok mindenre elég. Ezek a színházak a különböző magyarországi költségvetésből évenként 7–8 millió Ft támogatásban részesülnek, ami a helyi fenntartók nyújtotta összegnek a 10 %-át jelenti. Olyan példát is ismerünk (beregszászi színház), ahol a magyarországi költségvetési támogatás a fenntartóinak a háromszorosa. A példák arra hívják fel a figyelmet, hogy a helyi források, illetve az egyes szomszédos országok támogatási gyakorlatának különbözőségét figyelembe kell venni (még akkor is, ha azok siralmasak!).

Ezzel eljutottunk a nagyságrendi változások kérdésköréhez. A vitairat ki-gyűjtéséből is kiderül, hogy a határon túli magyaroknak különböző jogcíme-ken nyújtott éves ösztámogatás Magyarország központi költségvetési kiadá-si főösszegének jó esetben az egy-két ezreléke. Könnyen belátható, hogy az új nemzetstratégia határon túli magyarokra vonatkozó része ekkora forrás-ból nem valósítható meg, ahhoz nagyságrenddel több összeg szükséges.

Összegzés: a határon túli magyar közösségeket érintő, működő támoga-tási rendszer felülvizsgálata elkerülhetetlen lesz a közeljövőben. Az új rend-szer a jelenlegi egyszerű reformjával nem építhető fel. Figyelembe véve a meglévő struktúratapasztalatait, elemezve az elmúlt 15 év célprogramjai-nak hatékonyságát, olyan új támogatási rendszert kell megalkotni, amely egy alaposan végiggondolt és széles körben elfogadott nemzeti stratégia céljait és eszményeit szolgálja, s amely annak szerves része. Ehhez azon-ban azt kell tisztáznunk, hogy miként képzeljük el saját magunk és unoká-ink jövőjét a Kárpát-medencében.